

УДК: 378.091.2

ТЮТОРСЬКИЙ СУПРОВІД У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК СТРАТЕГІЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Л. Ю. Москальова

ORCID 0000-0002-3428-8685

У статті розкрито проблему впровадження тьюторського супроводу у заклади освіти як стратегії духовно-морального розвитку особистості; визначено сутність і значення тьюторського супроводу; складові тьюторського супроводу як системи; визначено можливі форми вияву тьюторського супроводу у закладах середньої та вищої освіти; окреслено перспективи впровадження тьюторського супроводу для духовно-морального розвитку особистості.

Мета статті – визначити особливості впровадження тьюторського супроводу у заклади освіти як стратегії духовно-морального розвитку особистості у процесі реалізації науково-педагогічного проекту «Школа тьюторської майстерності».

У цьому дослідженні представлено, як має розвиватися тьюторський супровід духовно-морального розвитку особистості у закладах освіти. Ми проводимо науково-педагогічний проект «Школа тьюторської майстерності» через аналіз традицій наставництва, які стосуються взаємодії між суб'єктами освіти, теоретичний огляд літератури, спостереження за існуючими формами тьюторського супроводу. Така робота дозволяє побудувати систему тьюторського супроводу, підкреслити його цілісність та визначити одну із важливих функцій тьюторського супроводу – регулювання поведінки особистості та інституту освіти в цілому. Ми стверджуємо, що тьюторський супровід не існує поза сфери цінностей, що, внаслідок спільної діяльності між наставником і вихованцем, формуються, виявляються та розширюють можливості для особистісного зростання.

Як висновок відмітимо, що практична ефективність тьюторського супроводу залежить насамперед від готовності представників системи освіти прийняти на себе відповідальність щодо забезпечення впровадження даного виду супроводу як на науково-методичному, так і на організаційному рівнях.

Ключові слова: тьютор, тьюторський супровід, духовно-моральний розвиток особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні вимагає ефективного функціонування інституту тьюторства. Формування цього інституту є необхідним завданням, адже глибокі перетворення у системі закладів освіти можливі лише за підвищення духовно-морального потенціалу як окремої особистості, так і всього суспільства. У той же час актуальною є проблема супроводу духовно-морального розвитку особистості, адже гострі економічні, соціальні негаразди виступають передумовами поглиблення кризового стану, у якому перебувають суб'єкти освіти.

Реформування системи освіти в Україні супроводжується змінами у структурі духовно-моральних цінностей. Ці зміни зумовлюють необхідність запровадження спеціального супроводу, створення умов для розвитку смисложиттєвих компетентностей особистості, емоційного та духовного інтелекту, пошуку нових форм вияву тьюторського супроводу.

Питанням духовно-морального розвитку особистості присвячено багато наукових праць, однак у суспільній свідомості панує думка, що даний вид розвитку особистості має бути надійним захистом «олюднення людини». При цьому ставлення до тьюторів як до інституту залишається невизначеним. Чому інституту тьюторства вкрай важко існувати офіційно, хоча елементи тьюторського супроводу вже впроваджуються у суспільне життя?

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема тьюторського супроводу духовно-морального розвитку особистості є актуальною та відкритою для суб'єктів освіти сьогодення. Різні напрями тьюторського супроводу подано у роботах таких авторів, як В. Василенко, Л. Даринської, Р. Дем'янчук, С. Костроміна та ін. (2018), М. Іващенко (2009), Т. Ковальова (2010), М. Мансвєтова (2018) та ін. У цих та інших роботах представлено масштаби тьюторської діяльності, основні схеми тьюторського супроводу, основні форми тьюторського супроводу тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема тьюторського супроводу духовно-морального розвитку особистості не представлена належним чином в цілому. Зокрема, відсутня комплексна характеристика такого явища, як тьюторський супровід духовно-морального розвитку особистості, не розкрито системо твірні чинники даного явища, не виявлено основне призначення даного системного об'єкту тощо, хоча за окремими аспектами, наприклад, стосовно тьюторського супроводу

«виховання доброти у дітей молодшого шкільного віку» існує захищена у 2011 році дисертаційна робота (О. Лобачева) (2011).

Мета статті – визначити особливості впровадження тьюторського супроводу у заклади освіти як стратегії духовно-морального розвитку особистості у процесі реалізації науково-педагогічного проекту «Школа тьюторської майстерності».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. З метою реалізації Концепції науково-педагогічного проекту «Школа тьюторської майстерності», проведення фундаментальних і прикладних досліджень з проблеми професійного тьюторського супроводу на базі декількох університетів та закладів середньої освіти проводиться дослідно-експериментальна робота.

У психолого-педагогічних джерелах поняття «тьюторство» та похідне до нього «тьюторський супровід» визначаються як окрема культура наставницької діяльності, що існувала у різних видах неформальної освіти, паралельно від процесів навчання та викладання. Вкажімо на думку О. Лобачевої: «Тьюторський супровід – це взаємодія тьютора і вихованця, спрямоване на надання допомоги і підтримки у вирішенні морально-духовних і особистісних проблем людини, яку супроводжують, безперервне і послідовне забезпечення можливості для його продуктивного морального зростання» (Лобачева, 2011, с. 12).

Вектор думки стосовно ролі тьюторського супроводу, особливо у процесі духовно-морального розвитку особистості, часто змінює напрями відповідно до тих світоглядних позицій, на яких базується суспільство. У різних представників нашого суспільства виникають певні запитання щодо того, чи потрібно взагалі мати певні програми духовно-морального зростання дитини, учня, студента, або цей напрям має зводитися у закладах освіти? Чи не є активність певних «просвітлених» осіб перешкодою у зростанні духовно зрілих особистостей? Чи варто довіряти вирішення проблем духовно-моральної спрямованості іншим людям, чи не нашкодять вони дитині? Звичайно, перелік таких запитань може бути більш широким, адже суперечливі процеси у зростанні особистості стосуються багатьох сфер – сутності та змісту самого процесу духовно-морального розвитку, різноманітних форм, методів та прийомів, які є доцільними для використання у певних вікових періодах.

Отже, чимало представників нашого суспільства ще не мають сучасного розуміння сутності даного процесу та, відповідно, ролі тьютора, значення цього феномену для конкретної дитини, учня, студента. Тому деякі судження, на наш погляд, мають допомогти зрозуміти тьюторський

супровід у закладах освіти як стратегію духовно-морального розвитку особистості.

Тьюторський супровід є елементом буття зростаючої особистості, він має всі ознаки цілісності за певними параметрами, а саме: спільна система цінностей; зміст спільної діяльності наставника і вихованця (групи вихованців); комунікативні та комунікаційні процеси у системі взаємовідносин; результати спільної діяльності, що визначені у просторі і часі. Від самої появи тьюторського супроводу цей феномен виконує важливу функцію – регулює поведінку особистості та інституту освіти в цілому. Для розвитку цієї регулювальної функції великий вплив має поглиблення та поширення системи знань та розростання системи освіти.

Сутність тьюторського супроводу не варто, як на нашу думку, зводити лише до окремих форм його вияву. У процесах духовно-морального розвитку особистості його треба розглядати як наслідок стратегічної діяльності, що пов'язана із ціннісною сферою як окремої людини, так і її сім'ї, родини, народу. Отже, тьюторський супровід не існує поза сфери цінностей, що, внаслідок спільної діяльності між наставником і вихованцем, формуються, виявляються та розширюють можливості для особистісного зростання.

У словосполученні «тьюторський супровід» перша його складова для духовно-морального розвитку особистості розкриває характер даного феномену – наставницький, і отже, його вимір має такі ознаки, як орієнтація на знання, досвід і можливості тьютора, орієнтація на знання, досвід і можливості тьюторанта, моральність, етичність, культуральність, соціабельність, духовна зрілість. Що стосується другої складової «супровід» – то її значення має прикладний характер – створення умов для духовно-морального розвитку, розуміння сенсу, змісту власної діяльності, вибору цілей та методів їх досягнення. В цілому дане поняття характеризує позицію тьютора, яка є відмінною від позиції вчителя або викладача. З цього приводу наведемо думку Н. Гордієнко: «Позиція тьютора, – пише автор, – має принципово інші підстави до дії, і перелік орієнтирів зовсім інший» (Гордиенко, 2009, с. 63). До цього переліку орієнтирів автором віднесено: 1) освітній досвід учня; 2) ініціатива учнів у залученні своїх знань і умінь у додаткових галузях знань, які не є шкільно-предметними; 3) будь-яка за своїм змістом активна дія дитини; 4) ситуація спілкування і встановлення особистого контакту з учнем; 5) воля і вибір дитини, її свідомість по відношенню до власних дій; 6) комунікація і позиційне самовизначення учасників реальної ситуації діяльності (Гордиенко, 2009, с. 63).

Тьюторський супровід духовно-морального розвитку особистості – це складне явище, і для того, щоб здійснити його комплексну характеристику, необхідно виокремити його суб'єкт, об'єкт, компоненти. Розгляд елементів тьюторського супроводу духовно-морального розвитку особистості як системний об'єкт має відповідну структуру. Для системи тьюторського супроводу головним системотвірним чинником є цінності та інтереси тьюторантів, мета та результати спільної діяльності. Основним призначенням даної системи є продукування системи моральних вчинків, регуляція поведінки тьюторантів згідно із ціннісною сферою суспільства, його моральними та культурними нормами, існуючим законом педагогіки духовності.

Тал Бен-Шахар, розкриваючи поняття цінностей, за допомогою внутрішніх запитань людини до себе та її орієнтації на моральний вибір, надає практичні поради для того, щоб перетворити життя людини у духовну подорож. Він ставить такі запитання: «Які ваші основні цінності? Що для вас є найбільш значущим в тій роботі, яку ви робите, крім матеріальної винагороди? Цілісність? Можливість допомагати? Удосконалення? Можливість проявляти доброту?» (Бен-Шахар, 2015, с. 226). Після того, як людина визначить цінності, вона має, як пропонує Тал Бен-Шахар, скласти з них список, та нагадувати собі про них, як найголовніших у житті. Ці цінності, на його думку, слід зробити принципами, і саме за ними слід жити (Бен-Шахар, 2015, с. 226).

Поділяючи таку думку, ми вважаємо, що тьюторський супровід має ґрунтуватися на комплексній системі духовних і моральних цінностей (добро, правда, краса, відповідальність, свобода, піклування, мужність, милосердя тощо), властивій для розвитку суспільства і необхідній для зростання особистості.

Тьюторський супровід духовно-морального розвитку особистості ми можемо представити у вигляді декількох етапів: підготовчий, діагностичний, мотиваційний, когнітивно-ціннісний, вчинково-діяльнісний, рефлексивний. На кожному етапі і у тьютора, і у тьюторанта має домінувати духовна компонента, підкріплена моральними вчинками. Саме через діяльність та вчинки тьютора має виявлятися його тьюторська позиція, і на кожному етапі супроводу має проводитися корекційна та аналітична робота. Дещо інша думка наведена у роботі В. Зайцева: «Тьюторський супровід, – вказує автор, – розгортається у вигляді єдиного циклу взаємопов'язаних етапів: діагностичного, проектувального, реалізаційного, аналітичного. Кожен з них має свою специфіку і пропонує певні способи роботи педагога і учня» (Зайцев, 2018, с. 22). На нашу думку, такий перелік етапів дещо звужений та не зорієнтований безпосередньо на

духовно-моральний розвиток особистості, адже вже для проведення діагностики тьютору необхідно провести попередню, підготовчу роботу та наповнити її духовно-моральним сенсом.

Тьюторський супровід у закладах середньої та вищої освіти може характеризуватися різними формами вияву. Серед них – фасилітація, консалтинг, коучинг, безпосередня допомога, інструктаж. При цьому всі ці форми вияву є значно вужчими, ніж самий тьюторський супровід або наставництво. Тьютор (або наставник/ментор) у процесі духовно-морального розвитку особистості використовує власний досвід і знання, адже допомога учню або студенту спрямована не скільки на зовнішній, а скільки на внутрішній стан, особисті якості, характерні риси тощо. У Девіда Клаттербака, відомого топ-коуча Великобританії, наставництво асоціюється безпосередньо із ціннісною сферою, адже із використанням «власної мудрості для допомоги іншій людині в розвитку її власної мудрості» (Клаттербак, 2016, с. 5). При цьому він розмежує поняття «коучинг», «фасилітація», «тимбілдінг»: «Тимбілдінг, – за думкою Д. Клаттербака, – допомагає людям спілкуватися, але має слабке відношення до результатів спільної діяльності. Індивідуальний коучинг членів команди може поліпшити особисту ефективність, але не впливає на загальну ефективність команди. Фасилітація використовує деякі техніки, спільні з командним коучингом, але застосовується для вирішення конкретних проблем, пов'язаних з ефективністю. Командний коучинг, на відміну від інших способів, створює можливості для тривалого, самоврядного процесу підвищення загальної ефективності» (Клаттербак, 2016, с. 7).

Згідно думки Т. Ковальової, основними формами тьюторського супроводу є індивідуальні та групові тьюторські консультації, тьюторіал (навчальний тьюторський семінар), тренінг, освітня подія (Ковалева, 2010, с. 36-40).

Дещо інший підхід (на нашу думку, проблемно-орієнтований) до тьюторського супроводу існує у О. Казакової, Т. Галактіонової, В. Пугач (2009). Автори вважають, що тьюторський супровід є комплексним методом, в основі якого такі функції: діагностика проблеми; збір інформації про можливі напрями вирішення проблеми; вироблення спільного із учнем плану вирішення проблеми; надання первинної допомоги в ході реалізації плану (Казакова, Галактіонова та Пугач, 2009, с. 9). Автори вказують на форми, які тьютори використовують на практиці, а саме: забезпечення групи необхідними ресурсами, ознайомлення із матеріалами програмного навчання, допомога у здійсненні індивідуального вибору, проведення групових дискусій, консультація учнів у роботі із

кейсами, індивідуальна допомога як навчального, так і психологічного характеру (Казакова, Галактионова та Пугач, 2009, с. 9-10).

У В. Зайцева форми вияву тьюторського супроводу дещо ширші, ніж у О. Казакової, Т. Галактионової, В. Пугач, адже вони стосуються не школярів, а студентів. Ним виділено такі форми: зустріч, освітня ситуація, консультація, тьюторіал, спільні заняття у системі «тьютор – викладач – студент», допомога тощо (Зайцев, 2018, с. 22-23).

Отже, ми бачимо певну схожість думок щодо можливих форм вияву тьюторського супроводу у закладах середньої та вищої освіти. Підкреслимо, що для духовно-морального розвитку особистості тьюторський супровід може виступати в різних формах, і тоді зміст роботи з даного напрямку буде різний у кожному випадку.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Модернізація системи освіти за сучасних умов вимагає нових підходів до вирішення проблем духовно-морального розвитку особистості, впровадження нових стратегій, зокрема, тьюторського супроводу. Ідея впровадження тьюторства – не є новою, у багатьох країнах тьюторський супровід існує дуже давно. Підкреслимо, що практична ефективність тьюторського супроводу залежить насамперед від готовності представників системи освіти прийняти на себе відповідальність щодо забезпечення впровадження даного виду супроводу як на науково-методичному, так і на організаційному рівнях.

Для ефективного впровадження тьюторського супроводу як стратегії у духовно-моральному розвитку особистості передбачається виконання наступних завдань: розробка й апробація навчально-методичних комплексів, підготовка науково-методичної літератури, створення освітнього контенту викладачів-дослідників, які могли б сформуванати ресурсний банк даних для підготовки тьюторів.

Література

1. Бен-Шахар Т. Что ты выберешь?: Решения, от которых зависит твоя жизнь [пер. с англ. А. Домини]. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2015. 256 с.
2. Гордиенко Н. В. Рабочая тетрадь по дисциплине «Методы активного социально-психологического обучения». Казань: Бук, 2016. 136 с.
3. Івашенко М. В. Особливості реалізації технології тьюторської діяльності. 2009. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09imvta.pdf> (дата звернення: 22.01.2019).
4. Зайцев В. С. Технологии тьюторского сопровождения обучения студентов : методическое пособие. Челябинск : ЗАО «Библиотека А. Миллера», 2018. 25 с.

5. Казакова Е. И., Галактионова Т. Г., Пугач В. Е. Основные приемы и технологии в работе тьютора: учебно-методическое пособие. Москва : АПКИППРО, 2009. 64 с.
6. Клаттербак Д. Интервью с топ-коучем Великобритании и пожизненным послом Европейского Совета Коучинга и Менторинга. *Все о коучинге*. 2016. № 5. С. 4-7.
7. Ковалева Т. Материалы курса «Основы тьюторского сопровождения в общем образовании»: лекции 1–4. Москва : Педагогический университет «Первое сентября», 2010. 56 с.
8. Лобачева О. Тьюторское сопровождение воспитания доброты у детей младшего школьного возраста в детском доме: автореф. дис. ... канд. пед. н. : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». Смоленск, 2011. 22 с.
9. Мансветова М. 50 000 знаков для тьютора. Практика тьюторских компетенций. Санкт-Петербург : Litres, 2018. 73 с.
10. Психолого-педагогическое сопровождение одаренных учащихся / Василенко В. и др. Санкт-Петербург : Litres, 2018. 242 с.

References

1. Ben-Shahar, T. (2015). *Chto ty vyberesh?: Resheniya, ot kotoryih zavisit tvoya zhizn [What do you choose?: Solutions that your life depends on]*. Transl. from English by A. Domini. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber (rus).
2. Gordienko, N. V. (2016). *Rabochaya tetrad po distsipline "Metody aktivnogo sotsialno-psihologicheskogo obucheniya" [Workbook for the discipline "Methods of active social and psychological training"]*. Kazan: Buk (rus).
3. Ivaschenko, M. V. (2019). *Osoblivosti realizatsiyi tehnologiyi tyutorskoyi diyalnosti [Features of realization of technology of tutorial activity]*. Retrieved from <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-06/09imvta.pdf> (date of appeal: 22.01.2019) (ukr).
4. Zaytsev, V. S. (2018). *Tehnologii tyutorskogo soprovozhdeniya obucheniya studentov: metodicheskoe posobie [Technology of tutor support for student learning: a manual]*. Chelyabinsk: ZAO "Biblioteka A. Millera" (rus).
5. Kazakova, E. I., Galaktionova T. G., & Pugach, V. E. (2009). *Osnovnyie priemyi i tehnologii v rabote tyutora: uchebno-metodicheskoe posobie [The basic techniques and technologies in the work of the tutor: a teaching aid]*. Moscow: APKIPPRO (rus).
6. Klattebak, D. (2016). Intervyu s top-kouchem Velikobritanii i pozhiznennym poslom Evropeyskogo Soveta Kouchinga i Mentoringa [Interview with a top UK coach and life ambassador for the European Coaching and Mentoring Council]. *Vse o kouchinge*, # 5, 4-7 (rus).
7. Kovaleva, T. (2010). *Materialyi kursa "Osnovyi tyutorskogo soprovozhdeniya v obschem obrazovanii": leksii 1–4 [Course materials "Fundamentals of tutor support in general education": lectures 1-4]*. Moscow: Pedagogicheskiiy universitet "Pervoe sentyabrya" (rus).
8. Lobacheva, O. (2011). *Tyutorskoe soprovozhdenie vospitaniya dobrotyi u detey mladshogo shkolnogo vozrasta v detskom dome [Tutor support of education of*

kindness in children of primary school age in the orphanage]. (Abstract of Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Smolensk (rus).

9. Mansvetova, M. (2018). *50 000 znakov dlya tyutora. Praktika tyutorskih kompetentsiy [50,000 characters for a tutor. Practice tutoring competencies]*. Saint-Peterburg: Litres (rus).
10. Vasilenko, V., Darinskaya L., Demyanchuk R., Kostromina S. et al. (2018). *Psichologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie odarennyih uchashchihysya [Psychological and pedagogical support of gifted students]*. Saint-Peterburg: Litres (rus).

ТЮТОРСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ КАК СТРАТЕГИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Л. Ю. Москалева

В статье раскрыта проблема внедрения тьюторского сопровождения в учебные заведения как стратегии духовно-нравственного развития личности; определена сущность и значение тьюторского сопровождения; составляющие тьюторского сопровождения как системы; определены возможные формы проявления тьюторского сопровождения в учреждениях среднего и высшего образования; очерчены перспективы внедрения тьюторского сопровождения для духовно-нравственного развития личности.

Цель статьи – определить особенности внедрения тьюторского сопровождения в учебные заведения как стратегии духовно-нравственного развития личности в процессе реализации научно-педагогического проекта «Школа тьюторского мастерства».

В этом исследовании представлено, как должно развиваться тьюторское сопровождение духовно-нравственного развития личности в учреждениях образования. Мы проводим научно-педагогический проект «Школа тьюторского мастерства» через анализ традиций наставничества, касающихся взаимодействия между субъектами образования, теоретический обзор литературы, наблюдение за существующими формами тьюторского сопровождения. Такая работа позволяет выстроить систему тьюторского сопровождения, подчеркнуть его целостность и определить одну из важных функций тьюторского сопровождения – регулирование поведения личности и института образования в целом.

Мы утверждаем, что тьюторское сопровождение не существует вне сферы ценностей, что в результате совместной деятельности между наставником и воспитанником формируются, проявляются и расширяются возможности для личностного роста. Таким образом, практическая эффективность тьюторского сопровождения зависит прежде всего от готовности представителей системы образования принять на себя ответственность по обеспечению внедрения данного вида сопровождения как на научно-методическом, так и на организационном уровнях.

Ключевые слова: *тьютор, тьюторское сопровождение, духовно-нравственное развитие личности.*

TUTOR SUPPORT IN INSTITUTIONS OF EDUCATION AS A STRATEGY OF SPIRITUAL AND MORAL DEVELOPMENT OF A PERSON

L. Yu. Moskalyova

The article refers to the problem of tutor support in educational institutions as strategy of spiritual and moral development of personality; the essence and significance of tutor support is determined; components of tutor support as a system are described; possible forms of tutor support in the institutions of secondary and higher education are identified; the prospects for the implementation of tutor support for the spiritual and moral development of the individual are outlined.

The purpose of the article is to identify the peculiarities of tutor support in educational institutions as a strategy of spiritual and moral development of personality in the process of realization of scientific and pedagogical project «School of Excellent Tutor».

This research presents a model of tutor support for the spiritual and moral development of personality in educational institutions. We conduct the scientific and pedagogical project «School of Excellent Tutor» by analysis of traditions of tutoring, which relate to the interaction between subjects of education, theoretical review of literature, observation of existing forms of tutor support. This work allows us to build a system of tutor support, to emphasize its integrity and to identify one of the most important function of tutor support – the regulation of the behavior of the personality and the institute of education in general. We confirm that tutor support does not exist outside the sphere of values, formed as a result of the joint activity between tutor and tutee and expand opportunities for personal growth.

As a conclusion, we note that the practical effectiveness of tutor support primarily depends on the readiness of the education system representatives to assume responsibility for ensuring the implementation of this kind of support at scientific, methodological and organizational levels.

Key words: *Tutor, tutor support, spiritual and moral development of personality.*

Москальова Людмила Юріївна – проректор з наукової роботи, доктор педагогічних наук, професор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Запорізька область, Україна). E-mail: moskaleval1@gmail.com

Moskalyova Lyudmyla Yuriivna – Vice-Rector for Scientific Work, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Melitopol, Zaporozhzhia region, Ukraine). E-mail: moskaleval1@gmail.com